

MŰVÉSZET - szerkeszti: Lyka Károly

Ötödik évfolyam, 1906 | Hatodik szám | p. 353-365. | Facsimile

BIHARI SÁNDOR

A népszerűségből bőven kijutott Biharinak. Munkácsy képeit s Zichy Mihály néhány rajzát kivéve, alig lett olyan általánosan ismert magyar művész képe, mint a "bíró előtt", s többé-kevésbé a "programbeszéd" és "az ő nótája". Főleg a "bíró előtt" népszerűsége egy időben már magát az alkotóját is féltékeny-nyé tette erre az első talán legigazibb sikerére.

Olyan szerepet kezdett játszani nála, mint a "parasztbecsület" Mascagninál. Az átlagközönséget kedvenceinek megválogatásában rendesen nem művészi szempontok vezetik. Legtöbbször a tárgy az irányadó, valami érzelmős história vagy találós mese, egy egy "kedves" fej az ő szája íze szerint festve, bizonyos, a művészi alkotáson kívül fekvő "érdekes" körülmények, ritkábban az újság varázsa, mert a többség általában maradi. Mi vonzotta hát a közönséget a Bihari említett képeinél? Nem egészen a tárgyak, noha tagadhatatlan, hogy ennek nagy része volt benne. De magyar életképeket előtte is, utána is sokat festettek anélkül, hogy hasonló népszerűsége tettek volna szert. Az ok máshol keresendő. A mindennapi élet a maga egyszerűségében, természetességében az ő képein jelent meg először ünneplő ruha és etnográfiai érdekesség nélkül. A közönség mindegyik alakot ismerni vélte és örömet lelte bennük.

ÖNARCKÉP, 1896

BIHARI SÁNDOR FESTMÉNYE

TAUSIG H. TULAJDONA

Az egyszerű parasztokban, furfangos cigányokban, "jó vidékiek"-ben, amint éppen a festő gyöngéd humorával összeszedegette őket. Ezek az alakok nem voltak többé a közönséges felöltöztetett modellek, akik műteremről műteremre vándorolnak, hanem emberek, akiken a művész szeme fönnakadt s akiket úgy látott, hogy mikor őket a vászonra vitte, valami a magyar humusból is került oda velük. Tehát újság is volt e képeken. Nem forradalom, mely átgázol a múlton, és a múlt romjain építi az újat. Csak egy lépés előre: a színpadról az életbe. Az "osztályozás a realizmus nevet adta neki. Egyike azon fogalmaknak, melynek értelme az idők folytán folyton változik. Amit a közönség tudtán kívül fogadott el, a festőknek komoly művészi program volt. Innen a festő sikere a művészeknél. Biharinak azonban a siker nem jelentett megállapodást, nem épített a közönség megbízhatatlan kegyeire, hanem keresett tovább. Sőt keresése közben oly utakra is tért, melyek nem vezették az ígért földjére. A plein-air később az impresszionizmus tárgyainak új felfogására, új kézírásra bírták. Műveinek halála után rendezett gyűjteményes kiállítása minden hiányos volta mellett is tanúságot tett ezen törekvéseiről. A kiállított képek még a más művészi felfogásúakat is meggyőzték arról, hogy alkotójuk igazi művész volt. A nagyközönség mindvégig hű is maradt hozzá és a magyar föld hivatásos festőjét látta benne, ha belső küzdelmeiről kevésbé is vett tudomást. A művészek érdeklődéssel kísérték megújulását, átalakulásait, melyek rugói tisztán művészi indokok voltak, így történt, hogy mikor 50 éves korában, a legtöbb művészre a legkritikusabb korban, hirtelenül halt meg, a halál nem a lefelé vezető lejtőről ragadta el, hanem még mindig az úton fölfelé találta.

Élete csendes folyású volt, mintegy a természetének megfelelőleg, mely a szorgalmas munkában kereste kielégítését. Csak a kezdetét színezi a művésznymor romantikája. 1856-ban született Rézbányán, egy biharmegyei faluban.¹ Szegény szobafestőnek volt a fia, s még egész kicsiny volt, mikor szülei Nagyváradra költöztek. Gyermekeveinek naiv emlékei ide fűzték, úgy hogy pár évvel halála előtt írt önéletrajzában,² mely egyéniségének érdekes dokumentuma, maga is tévesen Nagyváradot mondja szülőhelyének. Ilyen emléke volt bámulatának első tárgya, az a korcsmacégér, pirosra sült csirke salátával, melyet valaha Böhm Pál festett, s melynek "realizmus"-át nem győzte eléggé csodálni. A templomi szent képek

pedig valósággal elbűvölték, nem is akarta hinni, "hogy azokat emberek csinálták". „Én csak azt éreztem, hogy egy képet esetleg le lehet másolni. Hisz én is minták után rajzoltam -- s én művésznek azt képzeltem, aki a másolást a legmagasabb fokra bírja vinni." Véleménye a művészetről csak akkor változik meg, mikor 18 éves korában Pestre jön. Hogy itt megélhessen, beáll Kozmatához retusőrnek. A művészet számára csak az estéje marad. Egy másik társával belopódzik a mintarajziskola esti tanfolyamára, melyet akkor Székely Bertalan vezetett. A rongyos vendégeket egyideig, míg észre nem vették, túrték, de egy szép napon kiadták nekik az útlevelet. Maradt a retusőrség, amely legalább kenyeret adott. Pár év telt így el, míg végre néhány forintjával Bécsbe utazott azon reményben, hogy az akadémiára mehet (1876). Három forinttal érkezett Bécsbe, így tehát ismét a retusőrség várt rá. Most már az volt a szándéka, hogy fél napot tölt a fényképésznél s felet az akadémián. Talált is ilyen alkalmazást havi 50 forint fizetéssel. Rövid idő alatt belátta azonban, hogy így célt nem érhet. Maga a fényképész (dr. Székely) látva a fiatal ember komoly törekvését, tette neki az ajánlatot, hogy inkább egész napra alkalmazza évi 1200 forint fizetéssel, amiből 2 év alatt annyit megtakaríthat, hogy azzal "gondtalanul" léphet az akadémiára, így történt. "Két év alatt képes voltam 600 forintot szerezni. Ezzel az összeggel zsebemben búcsút mondtam a fényképésznek és bevonultam mint rendes látogató az akadémiába. Vágyaim vágya, álmaim álma teljesült! Igazi művésznövendék lettem ! Lehetett-e abban a korban nálam boldogabb ember ? A Rothschild vagyonával nem cseréltem volna, nem is bíztam volna rá az én 600 forintomat sem ő rá, sem pedig senkire a világon.! Olyan vagyona senkinek sem volt a földön az én szememben, mint nekem akkor!" Két évig volt a bécsi akadémián, ahol kedvelt tanára Kari Wurzinger volt. Ez alatt letette az összes vizsgákat. Sokat azonban most sem tudott, mert "a festés a bécsi akadémián mellékes volt, főddolog a theoria". Pénze se volt, haza ment tehát Nagyváradra (1880). Azt remélte, hogy ott pár arcképrendeléssel szerezhethet annyit, hogy tanulmányait folytathassa. Otthon festette első életképét, "a falusi orvos "-t (1880), aki egy beteg asszonytól van látogatóban. A képet felküldi Pestre a kiállításra, de a zsűri visszautasítja. Pár év múlva Pesten Gutlohn Mór vette meg 50 forintért, kis fényképét a művész haláláig ereklyeként őrizte.

T. A. ÚRNŐ ARCKEPE, 1896
BIHARI SÁNDOR FESTMÉNYE
TAUSIG H. TULAJDONA

Három küzdelmes évet töltött Nagy váradon, mire 1883-ban ismét feljön Pestre. Ismét arcképeket gyárt a napi kenyérért. De a véletlen egyszerre csak nagyot lendít sorsán. A nyár folyamán egy kis kompozícióba fogott, melyhez a tanulmányt a városligeti tavon csinálta. Ámor egy kagylóban, melyet hattyúk húznak. A képet nem festette meg soha, de hisz akkor meg se tudta volna festeni. Érdekes, hogy egyik utolsó munkája, mely befejezetlenül maradt hagyatékában, táncoló amoretteket ábrázol. Ama bizonyos ámoreképet látta meg egy finom lelkű ember, hivatalnok, akinek magának sem volt fölöslege, de aki hitt a tehetségében és aki ettől fogva a művész haláláig művészetének jó szelleme volt. Egy képet rendelt nála. Nagy boldogan ment ki Rákospalotára, ahova korábban is járt rajzolgatni, hogy ott a vidéki csendben fesse meg. Tárgya is volt: libatolvaj a bíróság előtt. Pár hónap múlt el, a kép csak nehezen haladt előre. "Szégyenemre be kellett vallanom, amit különben megrendelőm már kezdetben észrevett, hogy én ilyen feladatra képes még nem vagyok. Barátom, szólt hozzám egy napon

az én jószágos megrendelőm, magának tanulnia kellene még, ha így folytatná, zsákutcába kerülne, ezt én a maga érdekében nagyon sajnálnám. Menjen Parisba !" A "megrendelő" érezte, hogy nincs sok vesztegetni való idő, Bihari ekkor már 27 éves volt, a párisi tartózkodásra tehát saját tárcáját ajánlotta fel, úgy hogy festőnk még 1883 decemberében útnak indulhatott Parisba. Mielőtt külföldre ment azonban, Övéit akarta látni, főleg atyját, aki iránt különös gyöngéd szeretettel viseltetett. Engedelmet kért hát pártfogójától, hogy az első pénzből beteges édes apjának vehessen téli kabátot. Ennek a látogatásnak emlékét őrizte a hagyatéki kiállításban egy senkitől figyelembe sem vett kis ceruzarajz (335. sz. alatt a katalógusban), mely atyjának vonásait örököltette meg, rajta a dátum: Nagyvárad 11/12 83. Rövid megszakítással Münchenen át utazik Parisba, ahol a Jean Paul Laurens iskolájába lép. Ott künn Révész, Ebner, Karlovsky n z első ismerősei. Már az első hónapokban, hogy hazulról egy kis saját keresetű pénzt kaphasson, lemásolja a Louvrebán Tiziano "sírbatételé "-t. A kép később a Benczúr-iskola másolatgyűjteményébe került. Az első, ami a Salon kiállításán megkapja, a plein-air és a francia egyszerűség a müncheni "Mache"-val szemben. Ő is ilyen egyszerűsége, realizmusra törekszik első képén, a "cilinderpróbá"-n. Egy ládát készít, hogy az interiőr világítást alaposan tanulmányozhassa. A képet éppen hogy elkészíti az őszi kiállításra (1884), beküldi és pályázik vele a 6000 frankos Munkácsy-díjra. A három jelölt közül (Bihari, Szobonya, Temple) Munkácsy Ternple "Ebéd után"-jának ítéli oda a díjat. De az újonnan föltűnt tehetséget észreveszik és a kép vevőre (Weisz Berthold) is talál. Közben már egy második képet is fest, egy huszárijelenetet, a "Keresztútban"-t. Ismét a helyes világítás foglalkoztatja, "amit interieur nélkül nehéz eltalálni", s amit saját véleménye szerint, első képén sem tudott megoldani. Ezt a képét az országos kiállításra küldi (1885), s a király megveszi születésnapi ajándéknak a trónörökösnek. Utána egy plein air kép eszméje merül föl benne: déli melegben az asszonyok ebédet hoznak az aratóknak. "Ez volna a tárgy, mely egyszerűségénél fogva minden elbeszélés nélkül, nagy hatású volna, hacsak egy kissé megközelíti az ember a természetet. Legjobb volna Szolnokon megfesteni." (Paris 85. június 7.) Tizenhét évig hordozta ennek a képnek eszméjét magában, míg végre tényleg megfestette Szolnokon. ("Ebéd" 1902 3. téli kiállítás.) Hasonló visszatérés egy bizonyos tárgyra sokszor évek múltán, különben is gyakori nála. A fent idézett hely egyik utolsó párisi leveléből való, melyben már megpendíti a szolnoki tartózkodás eszméjét. A gondolat tulajdonképpen Ébneről származott, aki már akkor évek óta járt nyaralni Szolnokra.

Másfél évi párisi tanulás után (1885 nyarán) haza jön tehát és Ebnerrel együtt lemegy .Szolnokra, Ő maga is érezte, hogy igazi magyar képet, mint amilyet ő szeretett volna festeni, csak itthon magyar környezetben, magyar típusok után festhet. Szolnok akkoriban még úgyszólván föl nem fedezett szigete volt a magyar művészetnek. Első fölfedezője a múlt század ötvenes éveinek közepén Pettenkofen volt, akit mint katona a forradalom hozott hozzánk magyar földre. Pettenkofen később még egy másik osztrák festőt is hoz magával Szolnokra Leopold Müllert, aki nem tévesztendő össze Müller Adolffal, az első szolnoki kolónia harmadik tagjával. Ez a Müller Adolf, kiszolgált honvédkapitány, később Szolnok város kapitánya, tulajdonképpen művészlelkű dilettáns volt, aki főleg Pettenkofen útbaigazításai mellett egész kis múzeumot festett össze a régi Szolnokról. Spányi Béla, Kacziány Ödön is tőle nyertek művészi oktatást, A magyarok közül először a 70-es évek közepén Aggházy, majd Ebner, egy télen át Mednyánszky kereste föl Szolnokot. Mikor Ebner levitte Biharit Szolnokra, a festő szempontjából a viszonyok már kedvezőbbek voltak, noha műteremről még szó sem volt, szobában festettek, ha nem a szabadban. A legnehezebb azonban a modell kérdése volt,

leginkább csak a cigányok voltak kaphatók e célra, azok között is jobbára csak a férfiak, így lettek a cigányok a magyar típus képviselői, sőt így kínálkoztak önként a cigány képtárgyak. Biharinak Szolnokon festett első képe is a "Bíró előtt" ezek közé tartozik. Egy évnél tovább egész 1886 őszéig marad Szolnokon, úgy hogy az 1886. őszi kiállításon egyszerre három, Szolnokon festett képével szerepel. A legnagyobb sikert a "bíró előtt" aratja, noha a kép a Munkácsy-díjtól ismét elesik. A zsűri első helyen jelöli ugyan Eisenhut "Gülbaba halála" és Koroknyai "a javíthatatlan"-ával, de a díjat Koroknyai viszi el. Helyette azonban megkapja vele a 600 frtos első társulati díjat, a képet magát pedig a király veszi meg. A másik két képet: "fürösz-tés" (gróf Zichy Nép. János tulajdona) és "kéjutazás a Zagyván "-t (Bischitz Matild tulajdona) szintén eladja. Pár hónapi pesti tartózkodás után, mi alatt talán legjobb arcképét (T. A. úrnőnek e helyen is közölt arcképét) festi, Velencébe megy.

FÉRFI TANULMÁNYFFJ, 1886 KÖRÜL BIHARI SÁNDOR FESTMÉNYE

Hideg januárban érkezik Velencébe, "jelenleg is oly hidegek vannak itt és olyan hóesések, hogy még Szolnoknak is becsületére válnék." " - atelier dolgában pedig oly rosszul vannak itt a piktorok, hogy majdnem mind szobában dolgoznak, úgy mint mi voltunk Szolnokon." (Deák-Ébnerhez 87. febr. 17.) Hazai művészek közül itt Nadler Róberttel találkozik, akihez ettől fogva bensőbb barátság fűzi és megismerkedik az akkor már Szolnokra nem járó nagy idegennel, Pettenkofen-nal. A Velencében töltött fél év alatt festett képein ["ahol nincs, ott ne keress" (Adler Gyula tulajdona); "szorgalmas" ablak mellett varró leány (Lánczy Leó tulajdona); "érdekes levél" két levelet olvasó velencei leány hátsó ablakvilágítással (megvették egy antwerpeni kiállításon)] modern olasz képek nem épen kedvező befolyása érvényesül. Az a kedvező hatás, melyet Ebner gyakorolt rá Szolnokon, távozva a hazai földről, oszladozni kezdett, mint ahogy más esetben is pl. későbbi müncheni tartózkodása alatt a külföldi befolyás inkább hátrányára volt. Ide vág Ébnerhez írt velencei levelének egyik részlete, melyet jellemző voltánál fogva, az élő művész szerény tiltakozása dacára nem akarok mellőzni: " - jól tudhatja, hogy ha valamikor valami becsületes dolgot fogok összehozni, nagy részben az Ön jó tanácsainak, s buzdításának a gyümölcse lesz. Sokat emlegetem Önt itt művészi körökben, s legyen meggyőződve, hogy nem fogom elfelejteni azt, hogy mily haszonnal volt reám nézve az Önnel való együttélés." (87. márc. 25.) A velencei hatástól hamar szabadul. Tarvisban, egy karinthiai üdülőhelyen, hol a nyarat tölti, egész fölfrissül a palettája. Ennek a tartózkodásnak emléke a többi között "tavasz" című képe, (1887. őszi kiállítás) mely tarka réten virágotszedő gyermekeket ábrázol.

NŐI TANULMANYFEJ, 1886 KÖRÜL BIHARI SÁNDOR FESTMÉNYE

Haza jöve ismét magyar képet akar festeni valami jó magyar vidéken, így jut 1887 telén le Hódmezővásárhelyre. Öröme telik a jellegzetes magyar típusokban, ennek tulajdonítható talán, hogy itt festett képe "a leánykérő" szinte szétesik a tanulmányfejektől. Különben a "bíró előtt"

csapására igyekszik benne visszatérni: "arra törekszem, hogy a kép technikája világos és egyszerű legyen, a színek átlátszók és az egész harmonikus" (88 márc. 17.) A kép még úgy szólván munka közben kel el. Königswarter Móríc báró, aki a bécsi Jubiläums-ausstellungon meglátja a "biró előtt"-et ír neki, hogy egy hasonlóan magyar tárgyú képet szeretne, s minthogy a készülő kép tárgya tetszik neki, megrendeli azt. Ez a kép azóta a Königswarter-féle képtár múlt tavasszal tartott árverésén előttem ismeretlen tulajdonba ment át. Pénzhez jutva tavasszal, egy kis tanulmányutat tesz Hollandia, Belgiumban. A nyarat azonban itthon tölti, mégpedig ezúttal hazamegy Biharba. Egy kis oláh faluból pár kilométerre Nagyváradtól, Budurászból írja: "gyermekkori emlékek ébrednek itt bennem. Ezért szeretnék itt egy képet festeni." (88. július.) Egy jelenet a szabadban, oszlott világításban a földet, melyet maga elé tűz, s megfesti egyik legeredetibb képét az "oláh temetés"-t (felsőványi Baruch Jenőné tulajdona.) "A tárgy nem épen hálás, de eredeti" (88. aug. 7.) "Egy képet sem festettem még ily könnyen. -17 alak van rajta, már csaknem miniatűr-fés-tés" (88. szept. 2.) A kép ugyanis egészen kisméretű (82X53). Az 1888-iki őszi kiállításon azonban nem érte el vele a várt sikert. Egyik müncheni levelében maga ír kritikát róla: "értem, miért nem tetszett a-kép Pesten. Bár olyan kvalitásai vannak, melyeket szeretek, egészben mégis, ha helyesen fejezem ki magam, hiányzik a képből a plaszticitás, mindenekfölött pedig árt neki a kis méret. Komoly tárgyú képet nagyban kell festeni, hogy hasson." (88. dec. 30.) Évekig függött a kép eladatlanul műtermében, miről humorosan emlékszik meg egy alkalmi könyvbe a modellről irt karcolatában.³ Itt írja, hogy az oláh pópá, kinek érdekes feje úgyszólván a képre inspirálta, nem akart ülni, mert félt, hogy elkárhozik, ha lefestik. Mi több, prédikációjában hasonló indokolással a népet is eltiltotta a modellüléstől. Megfestette hát a pópát emlékezetből. Alig vette azonban ennek neszt a pópá, eljött tiltakozni és perrel fenyegetőzött. "A pópá mai napig még nem perelt be. Elkárhozott-e? Nem tudom. De a képen átok van - még ma is birtokosa vagyok." A telet ismét komoly tanulmányra akarja fordítani és Münchenbe megy. "Egyelőre tanulmányokra vettem magamat, minek nagyobb szükségét érzem, mint minden másnak. Egy férfi és női aktot festünk együtt (Nadlerrel), mely 3-4 hetet vesz igénybe". [89. febr. 2.] Befolyásolható egyéniségére München kedvezőtlenül hatott. Egyszerre csak benne volt a "Fliegende Blätter" ízű humoros novellisztika-ban. ["Te voltál" (Schwarz Jakab tulajdona Nagyváradon); "Figaro előadást tart" egy falusi bajor borbélyműhely jelenet (Richthofen báró tulajdona Denver-City (Colorado, Amerika)]. Egyébként Münchenben külső tisztességben sincs híja, a régens herceg egy alkalommal meglátogatja műtermében.

OLÁH TEMETÉS, 1888

BIHARI SÁNDOR FESTMÉNYE

F. BARUCH JENŐNÉ TULAJDONA

Alig hagyja el Münchent, a müncheni levegővel együtt a befolyás is eloszlik. Biharban, egy gyapolyi birtokon, ahol vendégképen a nyarat tölti, ismét "egy darab hamisítatlan természetet" akar festeni, "minden elbeszélés nélkül". Ilyen képnek indult a „munka után” (1889. téli kiállítás). Egy parasztcsalád, amint napnyugtakor gulyást főz magának vacsorára. Tisztán festői hatásra, hangulatra törekedett az atmoszférikus hatások pontos tanulmányozásával. A kész kép azonban sehogy sem tetszett neki és egy ilyen elégedetlen pillanatában megsemmisítette azt. A vászonra pár évvel később egy másik képet festett, a "pusztai csendélet"-et

[Szépművészeti múzeum tulajdona]. Télre ismét Pestre jön, itt festi a „falu rosszát”-t (Lautenburg Zsigmond színiigazgató tulajdona Berlin), melylyel az 1890-iki téli kiállításon megkapja az 1000 frtos társulati díj felét, a díj másik felét Baditz "kihallgatás"-a nyeri el. A rákövetkező tavasszal Olaszországba rándul le, mely alkalommal Flórencig jut, a nyarat azonban most már pár évi megszakítás után Szolnokon tölti (1890). Ismét a szabadban való világítás foglalkoztatja, a kívül tobzódó napsugár és az eresz alatti félhomály ellentéte ("Varróban" gelsei Guttmann Vilmos báró tulajdona), más képei, mint a "nap játéka", "szabad ég alatt" már címükben is elárulják ily irányú törekvéseit. A plein air érdekli a tárgyon kívül a következő évben festett nagy képén is a "programmbeszéd"-en [Első hazai takarékpénztár-egyesület tulajdona]. A tanulmányokat hozzá már Szolnokon készíti, de a képet ősszel künn festi a Városligetben. Finom, szürke őszi levegő borul az alakokra, csupa halvány szín, csak itt ott bukkan elő egy két mándli, piros szoknya az is tompítva, mint a háttérre képező ház sárga színe. De a sok alaknak mégis alig van helye a képen. E tél folyamán művészetének még egy régen paragon hagyott ágát is újra fölveszi, az arcképfestést [Ágai Adolf arcképe]. Sőt egy rá nézve új technikában, a pasztellfestésben is megpróbálkozik [Rónáné Keményffy Gizella, Keszler József arcképe]. Ugyancsak ez évben egy bár rövid életű festőiskolát - - alig tartott egy évig -is nyit Karlovszkyval.

FALU ROSSZA, 1890**BIHARI SÁNDOR FESTMÉNYE****LAUTENBURG ZSIGMOND TULAJDONA, BERLIN**

Szolnoknak pár évre ismét búcsút mond. Körülbelül 1897-ig, amikor ismét megjelen Szolnokon, rendszeresen Törtelen, Pest közelében, egy ismerős családnál nyaral. Itt festi néhány arcképét és pár jelentékeny képét. ["A kútnál" (1892) Basch Gyula festő tulajdona; "az ő nótája" (1893) Mauthner Mihály tulajdona; "vasárnap délután" (1893) Pollá-kovics Mátyás tulajdona; "szegény ember gyermeke" (1894)]. Az 1893-iki téli kiállításon "az ő nótája" az állami aranyérmét nyeri el. A kitüntetés nem annyira a képnek, mint inkább a művész egész működésének szólt. Egészsége már ekkor megingott s a nyár elején bajának enyhítésére Trencsén-Tépligetet keresi föl (1893). Közben Olaszországban is megfordul, sőt 1894 telén Rómában is. A millenniumi év újabb kitüntetést hoz számára, a Ferenc József-rendet és még előbb egy nagyobb szabású megbízást, melyet második szülőhelye, Nagyvárad ad neki.

PUSZTAI CSENDÉLET, 1892**BIHARI SÁNDOR FESTMÉNYE****A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM TULAJDONA**

"Zsigmond király a nagyváradi székesegyházban Szt. László sírjánál fogadja Jagelló Ulászló lengyel királyt." Történeti képre való megbízás az életképfestőnek. Szerencsére a kothurnus nem ártott meg a művésznek. Az őt jellemző komolysággal fog a képhez. Templominteriort keres. Előbb Lützow tanácsára Nürnbergbe utazik a Sebaldus templom és síremlék végett, de azután a bécsi Szt. István templomot a III. Frigyes síremlékével találja alkalmasabbnak. A

képnek már a millenniumi kiállításon kiállított vázlata, a különben szerencsétlen történeti vásznak egyik legjobbika volt [megvette Klotild főhercegnő, leányának Mária Dorottya orleansi hercegnőnek nászajándéku]. A kész kép pedig 1898-ban a Vaszary- díjat nyeri el. Úgy látszik, hogy e történeti képnek tisztességes sikere még egy megszokott tárgykörén kívül eső nagyobb főladatra sarkalta, egy bibliai képre. A "Krisztus temetése", ez volt ama bibliai kép, életének egyik nagy csalódása lett (1899). Óriás méretű kép, életnagyságú alakokkal. Fölfogásában elég eredeti volt, egyéniségének megfelelőleg az emberit igyekezett kiemelni. A kép központja úgyszólván a szegények és nyomorultak voltak, akik a csodatevő erőbe vetett hittel követték a halott Krisztust, mellettük mintegy párhuzamosan haladtak a sirató asszonyok, akik között az elalélt Mária alakja emelkedett ki. Egy évvel halála előtt ismét foglalkoztatta ez a nagy' vászon, melyet egészen újra átfestett, úgy hogy az eredeti kép odaveszett. Az alakokat újra csoportosította: az asszonyokat előre helyezte, a nyomorultakat, kiknek számát jóval kibővítette, hátra. Ez az új csoportosítás a menetet élénkebbé, elevenebbé tette és a teret erősen mélyítette, de az egész torzó maradt. Fájó dokumentuma az alkotás kínjának.

VASÁRNAP DÉLUTÁN, 1893
BIHARI SÁNDOR FESTMÉNYE
POLLÁKOVICS MÁTYÁS TULAJDONA

A "Krisztus temetése" különben is fordulópont a művész életében. 1900-ban egyike azoknak, akik megalapítják a szolnoki művésztelepet. Ettől fogva a nyarat ismét rendszeren Szolnokon tölti, míg télen Pesten iskolát tart Knopp Imrével és kezdetben Glatter Árminnal. Ott Szolnokon keresi újra az ő "renaissance"-át, ahonnan első sikerei megindultak, habár hűtlenül első művészi programjához. Fiatalok között maga is meg akar ifjodni. Meg is nősül közel az 50 felé járva. Általában sokat fest, ő a telep legszorgalmasabb lakója, a kiállításokon egész gyűjteménnyel jelenik meg. Új felfogást, új technikát keres s csak néha téved egy-egy régi csapásra. Ilyen alkotási hévben érte kiújult régi bajok következtében pár napi betegség után ez év március 28-án a halál.

Az a húsz év, amelybe a Bihari alakja berajzolódik a magyar festészet történetébe, nagy átmenetet képvisel, egy fejlődésnek a kialakulását, melynek ma sincs vége. A 70-es évek Piloty-musa festőinket főleg magyar történeti tárgyak felé terelte, a 80-as évek festészete jó részt Munkácsynak hatása alatt a paraszt életben kereste a magyarságot, s minthogy festőink nagy része külföldön, leginkább Münchenben tanul, egész sora támad az ilyen külföldön festett "magyar életkép"-éknek. A Munkácsy Parisba költözésével, főleg a Munkácsy-díjnak alapításával, Parisban egy második fiókja támad a magyar festészetnek. Az ott levőkre a Munkácsy nagy egyénisége nyomja rá bélyegét. Az első párisi magyarok között csakis Ebner az, aki először hoz igazi párisi hatást haza, a világos festést. A későbbi fiataloknak a 90-es évek hozzák meg ezt a "világosság"-ot, amikor Münchenben kevéssel előbb francia képek, főleg a Bastien-Lepage képei egész kis forradalmat idéznek elő. A magyarokat az új evangélium ekkor vonzza tömegesebben Parisba.

MÉZESHETEK, 1905

BIHARI SÁNDOR FESTMÉNYE

Biharinak második párisi képe a "Keresztútban" még egészen a Munkácsy stílusában készült, erre vall az egész csoportosítás, az erősen sötét háttér, csak a színszegénység nem. A "bíró előtt"⁴, melyet már Szolnokon fest, egész ezüstös. Fehér háttérből válnak ki az alakok és a finom világítás a legapróbb részletekig kitűnően van tanulmányozva. Mindenek fölött egyszerű egészen a színtelenségig. Valóságot akar adni, a szigorú, egyszerű valóságot. A szinte túlzott egyszerűsége való törekvés a 90-es évek német irodalmi realizmusára emlékeztet (Hauptmann, Halbe). Hasonló fölfogást mutat a gyöngébb "fürösztes", amelyen ezen "objektív realizmus", mely az utolsó szögig mindent vissza akar adni, korlátai is szembetűnőbbek. A mozgás, vagy hirtelen kifejezés, mint a nevetés merevséggé válik. A "kéjutazás a Zagyván", vízen csónakázó gyerekek, merész lépés az interieur világítástól a plein air felé. Finom valóságtanulmány a "leánynéző" is, noha elrendezésében kissé mesterkelt. Még az elbeszélés uralkodik a képen. Legközelebbi képén az "oláh temetés"-en ettől is szabadul. Ez plein air minden elbeszélés nélkül. Ha a világítás megoldása kevésbé is sikerült, a kép egyszerű, komor méltósága kis mérete dacára a Courbet "ornansi temetés"-ét közelíti meg. Míg az "oláh temetés"-én, valamint későbbi képein ("programmbeszéd"; "pusztai csendélet"; "kútnál") kerüli a napfényt és inkább a szürke atmoszférát keresi, máshol ("varróban") a napfényt igyekszik megrögzíteni, amint az egy interieurból nézve látszik. A "vasárnap délután", kártyázó társaság, festési modorának túlságos aprólékossága dacára, egyik legjobb interieur tanulmánya. Könnyedén burkolja a levegő körül az alakokat és a képből a sárgák és szürkék finom színharmóniája árad ki. Fokozatosan fejlesztett technikája egyszerre azonban csődöt mond. Egy napon csak azt veszi észre, hogy az ő képei bágyadtak, színtelenek. Friss szél illata csapja meg Nagybánya felől és azt látja, hogy a levegő tele van napfénnel a fiatalok képein. Régi, pontos rajzának megtartása mellett ő is színességre törekszik, az eredmény inkább tarkaság lesz ("csalamádégyűjtés"). Majd a pontos rajzot is elhagyni igyekszik és folthatásra törekszik ("zivatarban"), olajos, nehézkes festés lesz belőle, az alakok laposak és elvesztik térbeliségüket. Ettől fogva sok tájképet fest, hogy a szabad természet gyorsan változó hangulatain gyakorolja az új technikát. Ha a föladatot végleg nem is oldja meg, pár ily irányban is figyelemreméltó képet alkot ("búcsúok"; "vízért menő leány"; "libák"; mind a három 1903-ból). A foltokban való látás, a levegőnek formákat föloldó hatása most is a szoba zárt világításában, az Interieur képen sikerül neki legjobban ("öreg pár", "napsugarak"; "mézeshetek" (1903); "vasárnap délután" (1905) Jónás Károly tulajdona). Amint látjuk Bihari, pár képétől eltekintve, a szó legnemesebb értelmében magyar festő volt. Befolyásolható egyénisége bár az idegen hatások iránt nagyon érzékeny volt, de a környezetváltozással azok is egyszerre megszűntek. A magyar környezet, a magyar föld adta vissza igazi erejét. A témái, alakjai itthon önként kínálkoztak neki. Munkácsy mindenestre nagyobb egyéniség volt, de nem magyarosabb nála. Egyedül a Mészöly tájképei szólnak hozzánk a Bihari képeihez hasonló magyarsággal. Itthon azután a fővárost sem igen szerette, inkább menekült falura, ahol hamisítatlanabban vélte föltalálni az igazi magyar karaktert. Maguk az egyszerű emberek is inkább vonzották, az átlagemberek. Finoman jegyezte meg róla egyik művésztársa, Roskovics Ignác,⁵ "ha madarat festett volna, a szürke verebet festette volna". Az apró cseprő falusi ügyek érdekelték, ezek között is jobbra az élet derűs hangulatai. Humora ilyenkor mint valami szerető napsugár játszadozott az alakjai körül. Ezért szerette a cigányokat, akiket mindenféle komikus helyzetben vonultatott föl képein. A bíró előtt, ahol a duhaj legényt panaszoznak be az eltört

hegedűért. A csárdában, ahol a mulató legény füttyére kontráznak. Máskor ismét a primást látjuk, amint a rajkókat tanítja a "művészet"-re. A vidéki élet "eseménye": a követválasztás is magára vonja figyelmét és bemutatja a nagyságos követ urat, amint a népnek szónokol. De a vidéki élet csendes folyása is vonzza: a falusi vasárnap csendje kártyázó uraival, kávézó asszonyaival. Asszonyok, akik olvasnak, varrogatnak magányos csendességben. Öregek, akik az emlékezetnek élnek és örülnek a jótékony napsugárnak. Valami a Gárdonyi novella hangulatából él ezekben a képekben. A falun kívül a magyar alföld is megjelenik képein. Aratók a napi munka után. Az alföldi róna nyájaival, libáival, legelésző barmaival, álmodozó pásztornépével. Éles szeme hamar meglátja a jellegzetest. Híres volt arról, hogy képeihez mindig a legjobb modellt találta meg, ha éppen nem a modell volt az, mely a témát sugalmazta.

□ Nemcsak a meglátásban, de a kivitelben is az éles megfigyelés jellemzi: a pontos rajz, a részletekbe való szeretetteljes elmélyedés. Nem a szellemes vázlatnak embere volt, a vázlat néha csak az első gondolat megrögzítésére szolgált, máskor ismét egész kisméretű kép lett belőle, nem is igen tulajdonított jelentőséget neki. Csak a kész képet becsülte és vázolatainak legnagyobb részét elégette. - - Egy egy készülő képe sokszor egész valóját lefoglalta, szinte kierőszakolni szeretne volna akaratai a természettől. Ilyen szempontból érdekesekek, mert élénk fényt vetnek a művész lelki világára, s mintegy bepillantást engednek alkotási kohójába a következő levélrészletek. A levelek egy később megsemmisített képére, a "munka után"-ra vonatkoznak. 1889-ből valók és Gyapolyról keltek. "Hiszen tudja, hogy ezúttal nem típusokat keresek, hanem, mint már annyiszor említettem, csak hangulatot akarok festeni, egy becsületes darab természetet." (június 19.) "Képem tárgya, ha a mai fogalmak szerint ilyenről genre-képnél beszélhetünk" nagyon egyszerű; a fődolog a festői hatás legyen, párosulva a természet pontos tanulmányozásával. Válgon sikerül-e ez nekem képességeim mellett, majd meg fogjuk látni." (Július 4.) "Keveset törődni a tárgygyál, inkább a festői hatással, ezt tűztem ki feladatul és ezt akarom elérni. Képem a nézőt se föl ne vidítsa, se gondolkozásra ne bírja. Csak nyugalom és harmónia által hasson a kedélyre. Egyszerű legyen a kompozíciója, egyszerűk a színei. Semmit sem fog elbeszélni! Látni akarom, hogy tudok-e egy ilyen képet összehozni. Napnyugta felé forró nap után (tehát mikor már a levegő lehűlt) egy parasztcsalád a tűznél ül és bográcsban gulyást főz vacsorára. Egyik alak sem mozog, mindenki nyugodt, a mi a fárasztó napi munka után természetes is. Ez a tárgy! Reményilem, hogy eltalálom ezt a hangulatot, de nem számítok arra, hogy efajta kép Budapesten tetszeni fog. Megpróbálom, mert ezzel tartozom magamnak az eddigiek után." (Július 30.) "A legegyszerűbb tárgyú kép, melyet eddig festettem és aligha fog műkereskedőt vagy budapesti amatőrt a vételre csalni. A körülményekhez képest bizonyára elég baj, de nem bánám, hacsak a feladatot megoldhatnám. A fődolog, hogy az esti hangulatot eltaláljam, mert erről van szó, a többi mellékes. A feladat nehéz, mert a mint a mozgó alaknál a mozgás csak rövid ideig tart, úgy itt a világítás. Este felé minden 5 perczben más a világítás, tehát úgy szólván bizonyos 5 perczet kellene festeni. Célom nem a beálló sötétség festése volt, mert ez az alakok rovására volna, ilyen világításnál már csak körvonalakat látni. Még világosságot akarok festeni, s csak jelezni a közelgő estét. A feladat nehéz, hacsak az ember nem tanulmányozta sokszor az ilyen világítást." (Szept. 4.) "Tagadhatlan hogy a plein-air izgató egy feladat. Levegő, levegő és tiszta színek - de hogy hozza ki ezt az ember ? Azt hiszem sokat tanultam e képen. De, a mire törekedtem, tiszta lelkiismerettel csak azt mondhatom, hogy nem értem el." (Szept. 18.) "Hosz-szú vajúdás után azt írhatom, hogy a végzetes kép kész. Kész ? ha annak mondhatok valamit, a mi nem olyan lett, mint akartam. Nem hiszem, hogy ez a kép tetszeni fog, - észre sem fogják venni, mint a tavalyi temetést, ("Oláh temetés") minden komolyság daczára, melyet

ráfördítotam. A temetésnél a tárgy volt érdekes legalább, itt mindent a hangulatnak áldoztam föl, a mely sajnos akkor csúszott ki az újjaim közül, mikor már azt hittem, hogy megragadtam. Részben a rossz időjárás is hozzájárult, de nem ez az oka - ez csak egy kis hazug vigasz, hogy az ember a képességeit ne kicsinyelje annyira." (Okt. 12.) Az idézett sorok nemcsak írójukat jellemzik. A küzdelem melyet itt egy részben régibb hagyományokon nevelkedett művész a maga egyéni körében tár elénk, a 90-es évek magyar festészetének küzdelme is volt. Festőnket ez a küzdelem inkább magával sodorta, mintsem vezető szerepet juttatott neki. Az ő művészetének súlypontja egy megelőző korba, a 80-as évekbe esik. Festészetünk e korszakát inkább az alaposság, többé kevésbé akadémikus tudás, mint a merész geniálitás jellemzi. Ennek a korszaknak tipikus képviselője Bihari, mint a realizmus egyik szárnybontója nálunk. És mint ilyennek jutott hely neki a magyar festészet fejlődésében.

FÓNAGY BÉLA

1 Az adatok legnagyobb részét, valamint Biharinak hozzáintézett leveleit Tauszig Hugó úr, Bihari első pártfogója, volt szíves rendelkezésemre bocsátani. Neki, valamint Deák-Ebner Lajos, Knopp Imre, Nádler Róbert festőművész uraknak, kik szintén felvilágosításokkal szolgálnak, e helyen mondok hálás köszönetet.

2 Közölte a "Művészet" 1902. 353. old.

3 Bihari Sándor. "Vasárnapi Újság" 1900. 14. sz.

4 Magyar szellemi élet. Elbeszélések és rajzok a magyar írók és művészek életéből. Szerkesztette Igmándi Mihály, Budapest, Hornyánszky 1892,

5 Magamról, írta Bihari Sándor. Művészeti Krónika. I. 1. ; újra lenyomatva a kiállítási katalógusban.

Közreadja a Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtára, 2002-2003

a képek itt megtekinthetők:

<http://www.mke.hu/lyka/05/353-365-bihari.htm>